

# Loopbanen in kaart

Forrier, A., Heylen, V., Vandenbrande, T., Bollens, J. & Sels, L. (2004). *Arbeidsloopbanen in kaart. Onderzoek op de PSBH-databank*. Leuven: HIVA.

**In dit onderzoek worden loopbaangegevens uit de Panel Studie van Belgische Huishoudens (PSBH) bekeken vanuit verschillende oogpunten. Eerst worden loopbanen in het algemeen beschreven. Vervolgens gaan enkele capita selecta in op de volgende vragen: Hoe verloopt de combinatie arbeid en gezin? Wie behoort tot de stille arbeidsreserve en (hoe) kunnen ze geactiveerd worden? Wat is de beste strategie om een vaste baan te verwerven: het volgen van een opleiding dan wel het aannemen van een tijdelijke baan? Tot slot wordt aangegeven in hoeverre de PSBH-databank geschikt is voor het bestuderen van loopbaanvraagstukken.**

## Een loopbaan als een verzameling schakels

De traditionele manier om loopbanen in kaart te brengen is om de schakels, de transities, te bestuderen. In eerste instantie worden dan ook de transities tussen werk en inactiviteit enerzijds en werkloosheid anderzijds onderzocht. Snel blijkt dat hoe langer men in een bepaalde situatie zit, zij het werk, werkloosheid of inactiviteit, hoe lager de kans op een transitie wordt. Verder zijn voornamelijk leeftijd en opleiding bepalend. Jongeren hebben een grotere kans om transities tussen werk en werkloosheid te maken. Dit vertaalt zich in kortere werkloosheidsperiodes. Anders is het bij de oudere werknemers. Zij maken minder snel de transitie van werk naar werkloosheid, maar eens werkloos hebben ze veel meer moeite om terug aansluiting te vinden bij de arbeidsmarkt. Vooral bij vrouwen zijn de transities sterk gerelateerd met hun opleidingsniveau; laaggeschoolde vrouwen worden meer werkloos of inactief, de omgekeerde beweging maken ze minder.

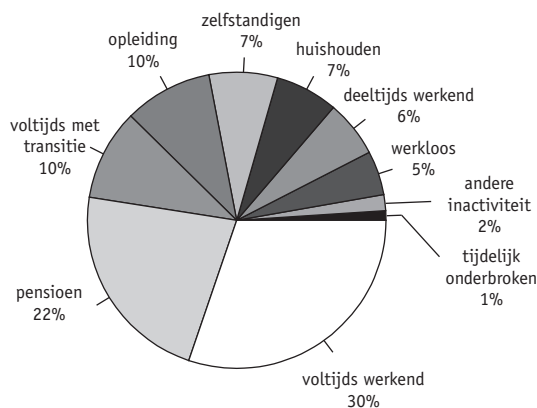
## Een loopbaan als een ketting

Naast het dominante onderzoek van transities is er een andere stroming in de loopbaanliteratuur die de loopbaan als geheel classificeert en analyseert. Hiervoor gebruikt men dan de Optimal Matching Analyse. Met deze analyse-techniek worden de PSBH-loopbanen, gedefinieerd op basis van zeven PSBH-golven en negen arbeidsmarktposities,<sup>1</sup> geclusterd in tien groepen. De clusters werden

zo ingedeeld dat de loopbanen binnen een cluster op elkaar lijken en verschillen van de loopbanen uit een andere cluster. In elk van deze groepen overheerste één positie. Figuur 1 geeft het aandeel van de verschillende clusters.

**Figuur 1.**

Aandeel van de verschillende clusters



**Bron:** PSBH golf 3 tot en met golf 9

De clusters benadrukken de stabiliteit van de loopbanen in PSBH.<sup>2</sup> Enkel de clusters 'voltijds werkend met transities' en 'tijdelijk onderbroken werk' zijn immers relatief sterk gericht op transities. De loopbanen uit de twee grootste clusters, 'pensioen' en 'voltijds werkend' kennen geen transities en ook voor de loopbanen uit de clusters 'huishouden', 'zelfstandigen' en 'opleiding' ligt het gemiddeld aantal transities ver onder één. Het lijkt er dus op dat de Vlaamse arbeidsmarkt nog een eind verwijderd is van de ideaaltypische transitionele arbeidsmarkt, waarbinnen individuele loopbanen gemiddeld gezien heel dynamisch evolueren.

Na deze twee eerder methodologische thema's zoomen we in op een aantal specifieke vraagstukken. Ten eerste wordt nagegaan of het gezin waartoe men al dan niet behoort een invloed kan hebben op de arbeidsloopbaan. Ten tweede stellen we scherp op de stille arbeidsreserve en op de mogelijkheden om deze groep terug in te schakelen in de arbeidsmarkt. Ten derde wordt onderzocht of tijdelijke arbeid een springplank is naar een vaste betrekking dan wel een val die leidt tot verdere segmentering. Aansluitend bekijken we in dit kader ook de gevolgdde opleidingen.

## **Een loopbaan binnen het gezin**

Een loopbaan bestaat niet in het luchtledige, ze hangt samen met individuele wensen en capaciteiten, maar ook met de levensloop van gezinsleden. Aangezien PSBH gegevens per huishouden verzamelt, kan er dus rekening gehouden worden met de (loopbanen van) andere leden in het huishouden.

Alleenstaanden zonder kinderen werken vrijwel steeds voltijds. We zien hier geen verschillende loopbanen naar geslacht. Voor de panelleden met partner geven de resultaten enkel aanwijzingen voor het kostwinnersmodel bij de oudere cohorten. In de andere cohorten werken meestal beide partners. Het aandeel arbeidstijd hangt hierbij sterk af van de vraag of men kinderen heeft. De beroepsloopbaan van mannen verandert niet sterk zodra ze een gezin stichten. Vrouwen daarentegen zullen hun beroepsactiviteiten vaak wel terugschroeven. Meestal gebeurt dit onder de vorm van deeltijdse arbeid. Een volledige terugtrekking uit de arbeidsmarkt speelt enkel een belangrijke rol bij de oudere

cohorten, de lager opgeleide vrouwen en de vrouwen met drie of meer kinderen.

## **Activering van de stille arbeidsreserve**

Binnen de stille arbeidsreserve kunnen grosso modo drie groepen onderscheiden worden:

- de late instromers of degenen die beginnen te werken na hun 18de;
- de vroege uitstromers of degenen die zich terugtrekken uit de arbeidsmarkt voor de wettelijke pensioenleeftijd;
- degenen die daartussen niet deelnemen aan de arbeidsmarkt.

De eerste groep, de late instromers, bestaat uitsluitend uit studenten. Men studeert tegenwoordig weliswaar langer, maar de overgang naar de arbeidsmarkt verloopt meestal erg vlot. Dit lijkt dan ook niet de belangrijkste doelgroep wanneer het gaat om het activeren van de stille arbeidsreserve.

De vervroegde uitstroom begint vaak al vanaf vijftig met een aaneenschakeling van periodes als werkloosheid, andere inactiviteit en pensioen. Vaak stromen mensen uit omdat ze verplicht worden door de werkgever (ontslag, brugpensioen) of omwille van gezondheidsredenen. Eens uitgestroomd, pikken deze personen niet terug aan via een nieuwe baan of een bijverdienste. Enerzijds moet het voor deze mensen dus aantrekkelijk gemaakt worden om terug aan de slag te gaan. Anderzijds, en misschien nog veel belangrijker, moet ervoor gezorgd worden dat deze mensen niet vroeger uitstromen. Een mogelijkheid om de vervroegde uitstroom af te remmen is de werknemers de mogelijkheid te bieden om gedurende hun loopbaan een aantal zijstappen te zetten, onder de vorm van transities die gericht zijn op het zich professioneel herbronnen, maar ook onder de vorm van transities die een adempauze in de loopbaan binnenbrengen (opleidings- of meer in het algemeen leerverlof, ouderschapsverlof, en dergelijke). In dit onderzoek vonden we voornamelijk weinig indicaties dat dit soort van transities veel voorkomt. Een behoud en verdere versterking van beleidsmaatregelen die al deze overgangen stimuleren, wordt dan ook aanbevolen. Daarbij valt te noteren dat men best het onderscheid maakt tussen een bepaalde beleidsmaatregel en de daarmee beoogde doelstellingen enerzijds, en de financiering

van die maatregel anderzijds. Thematische verlopen allerhande, toegang tot het levenslang leren, maar ook tot loopbaanadvies en loopbaanbegeleiding lijken ons in deze context heel belangrijk, zonder dat dit daarom zou impliceren dat de kostprijs van deze maatregelen altijd integraal zou moeten worden gedragen door de gemeenschap. Soms zijn immers bepaalde creatieve oplossingen mogelijk die ook appèl doen aan de persoonlijke verantwoordelijkheid, zoals bepaalde vormen van tijdsparen. Uiteindelijk zou men zelfs kunnen evolueren naar een situatie waar uitgebreide faciliteiten ter ondersteuning van relatief korte onderbrekingen tijdens de loopbaan dienen als pasmunt voor de verhoging van de pensioenleeftijd voor bepaalde beroepscategorieën.

Bij de zogenaamde tussengroep, de personen die tijdens hun loopbaan besluiten zich tijdelijk of permanent terug te trekken uit de arbeidsmarkt vinden we weinig mannen. Deze niet-werkende mannen blijken daarenboven meestal werkloos te zijn. Ze zijn dus nog erg gericht op de arbeidsmarkt. Anders is het bij de niet-werkende vrouwen. Ten eerste is de werkzaamheidsgraad van de vrouwen beduidend lager dan die van de mannen. De oudere vrouwen uit de steekproef slepen de erfenis van het kostwinnersmodel nog mee. Maar ook jongere vrouwen hebben een lagere werkzaamheidsgraad dan mannen. Bij hen is de keuze om al dan niet te gaan werken sterk gerelateerd met het opleidingsniveau. Dit suggereert alvast dat het vaak om een negatieve keuze gaat, waarschijnlijk ingegeven door een relatief beperkte verwachte verdien capaciteit. Als men de werkzaamheidsgraad binnen deze groep wil verhogen, zal alleszins een antwoord op dit probleem moeten worden geformuleerd. Dit veronderstelt onder meer de uitbouw van een groter en meer nabij aanbod van kinderopvang, met eventueel een nog sterkere koppeling van de kostprijs aan het inkomen. Aangezien de overgang van inactiviteit naar een deeltijdse baan het meest realistisch is, moet ook werk gemaakt worden van het wegwerken van inactiviteitsvallen bij de overgang naar een deeltijdse baan.

## **Tijdelijke arbeid, val of springplank?**

Er gaat van tijdelijke arbeid geen eenduidig effect uit. De resultaten geven enerzijds aan dat het

voordeliger is om een tijdelijke baan te aanvaarden dan om werkloos te blijven. Tijdelijke werknemers hebben immers een grotere kans om een vast contract te verwerven dan werklozen. Deze vaststelling ligt in de lijn van de zogenaamde springplankhypothese.

Anderzijds wijzen bepaalde vaststellingen in de richting van de segmenteringshypothese. Niet alle tijdelijke werknemers kunnen immers de sprong maken naar een vast contract. Dit hangt vooral af van de ontslagbescherming van vaste werknemers en van de duurtijd in tijdelijk werk. Sterkere ontslagbescherming van werknemers verhindert de mobiliteit tussen arbeidsmarktsegmenten. Bovendien geven de resultaten aan dat werklozen die via tijdelijk werk de arbeidsmarkt betreden en de sprong naar vast werk niet kunnen maken, een risicogroep vormen op de arbeidsmarkt. Hun risico op werkloosheid is immers groter dan dat van degenen die dadelijk vast werk vinden. Vast werk biedt dus nog steeds een grotere arbeidsmarktbescherming. Tot slot tonen de resultaten ook aan dat tijdelijke werknemers meer kans hebben om na werkloosheid opnieuw in tijdelijk werk te belanden. Ook deze vaststelling sluit aan bij de segmenteringstheorieën.

Een aanvullende analyse bekijkt of opleiding kan beschouwd worden als alternatief integratiemechanisme of als middel om de segmentering tussen tijdelijke en vaste arbeid te doorbreken. Voor werklozen functioneert opleiding als een integratiemechanisme; het deelnemen aan een opleiding verhoogt immers de kans op een vaste baan. Toch tonen de resultaten dat een tijdelijke baan een grotere kans op een vaste baan geeft dan het volgen van opleiding. Via tijdelijk werk kunnen werklozen werkervaring opdoen en van het stigma van (langdurig) werkloze verlost geraken. Bij de opleiding blijft steeds de vraag of de persoon de opgedane kennis zal kunnen toepassen op de werkplek. Voor tijdelijke werknemers slaagt opleiding er niet in de geringe mobiliteit naar een vaste baan te verhogen. Toch is het in de huidige kenniseconomie van belang dat ook de tijdelijke werknemers voldoende opleidingskansen krijgen om bij te blijven.

## **PSBH en loopbaanonderzoek**

---

We sluiten af met een korte evaluatie van de bruikbaarheid van de PSBH-databank voor loopbaanonderzoek.

PSBH heeft enkele belangrijke troeven. Vooreerst gaat het hier om paneldata. Dit opent een aantal perspectieven voor loopbaanonderzoek aangezien het zo mogelijk wordt het effect van bepaalde situaties, kenmerken of maatregelen over de tijd heen te bestuderen. Bovendien werden de gegevens verzameld per huishouden. Zo laat PSBH toe ook arbeidsmarktpositie en eventueel inkomen van de gezinsleden mee te nemen in de analyses. Verder zijn de data op Belgisch en Europees niveau vergelijkbaar. Tot slot is de databank gemakkelijk beschikbaar in een vorm die geschikt is voor wetenschappelijk onderzoek.

Specifiek voor onderzoek van de transitionele arbeidsmarkt, stoten we echter ook op een aantal tekortkomingen. Ten eerste laat PSBH de keuze tussen het gebruik van maand- of jaargegevens. Aan beide zijn nadelen verbonden. Wanneer de jaargegevens gebruikt worden, is de periode tussen de bevragingen vaak te lang om alle transitie te vatten. Het gebruik van de retrospectieve maandgegevens kan dit probleem beperken, maar heeft het nadeel dat slechts enkele arbeidsmarktposities kunnen onderscheiden worden. Ten tweede kun-

nen, zelfs met de jaargegevens, niet alle relevante posities en transitie achterhaald worden. Ten derde zijn er vaak te weinig observaties om uitspraken te doen over specifieke groepen.

De beperkingen mogen niet uit het oog doen verliezen dat een panel met gegevens over het arbeidsaanbod een belangrijke meerwaarde kan betekenen, niet alleen met het oog op het verbeteren van onze kennis van de arbeidsmarkt, maar tevens als ondersteuning bij de beleidsvoorbereiding, beleidsmonitoring en beleidsevaluatie. Het moet dan ook betreurd worden dat de PSBH-databank wordt stopgezet, en het is aanbevolen dat er zo snel mogelijk gezocht wordt naar een alternatief.

*Vicky Heylen*  
*HIVA*

### **Noten**

1. De negen gedefinieerde arbeidsmarktposities zijn: voltijds werkend, deeltijds werkend, zelfstandig, tijdelijk onderbroken werk, werkloos, opleiding, huishouden, pensioen en andere inactiviteit.
2. Relatief kortdurige transitie kunnen niet altijd in de data worden teruggevonden. In werkelijkheid kunnen de loopbanen dan ook iets meer beweging gekend hebben dan wat hier wordt vastgesteld.